

AKTYWNOŚĆ MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW WIEJSKICH NA PRZYKŁADZIE ODNOWY WSI I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Maria Golinowska

Instytut Nauk Ekonomicznych i Społecznych Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu
Dyrektor: prof. dr hab. Barbara Kutkowska

Słowa kluczowe: aktywność mieszkańców, odnowa wsi, górskie obszary, Dolny Śląsk
Key words: activity of inhabitants, revival of rural areas, mountain areas, Lower Silesia

S y n o p s i s. Zainicjowanie programu odnowy wsi i dziedzictwa kulturowego w Polsce miało miejsce w województwie opolskim przez Ryszarda Wilczyńskiego. Celem opracowania jest prezentacja działań podejmowanych na rzecz odnowy wsi w powiatach górskich woj. dolnośląskiego. Zaprezentowano aktywność mieszkańców obszarów górskich w ubieganiu się o wsparcie inwestycyjne w ramach działania SPO (Sektorowy Program Operacyjny) *Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego* w latach 2004-2006 oraz jego realizacja.

WSTĘP

Koncepcja odnowy wsi jako sposobu aktywacji społeczno-gospodarczej bazyje na lokalnych zasobach i tradycji. Odnowa wsi powstała ponad 30 lat temu. Wywodzi się z realizowanych lokalnych i regionalnych programów odnowy oraz rozwoju wsi w austriackich i niemieckich krajach związkowych. Koncentruje się ona wokół zagadnień związanych z ekonomicznym bytem na wsi i warunkami materialnymi życia mieszkańców. Bardzo mocno akcentuje się jakość życia, wynikającą z pozamaterialnych, duchowych i społecznych potrzeb całej społeczności wiejskiej.

W Polsce inicjatywę odnowy wsi rozpoczęto pod koniec lat 80. w woj. opolskim, dzięki realizacji regionalnego programu odnowy. Inicjatorem programu był Ryszard Wilczyński. W maju 2009 r. odbył się III Ogólnopolski Kongres Odnowy Wsi w Podlesiu w woj. śląskim, którego hasło przewodnie brzmiało: *Wspólnota – Partnerstwo – Rozwój Regionu*.

Sąsiadujące z Opolszczyzną województwo dolnośląskie to obecnie „mała ojczyzna” kolejnego już pokolenia ludzi, którzy po II wojnie światowej przybyli tu z różnych stron kraju, przede wszystkim z dawnych kresów wschodnich Polski oraz z terenów obecnego województwa podkarpackiego i małopolskiego. W ciągu 60 lat utworzyli oni swoisty konglomerat przeniesionych tradycji i zwyczajów, nałożonych na elementy zastanej kultury materialnej niemieckiej oraz czeskiej. Przez okres pierwszych 50 lat obiekty tej kultury ulegały stopniowej dewastacji. Silne procesy depopulacyjne z obszarów wiejskich do miast, zwłaszcza dotyczące obszarów bardziej oddalonych od centrów społeczno-gospodarczych,

spowodowały zniszczenie wielu wsi, a także licznych małych miasteczek na terenach Dolnego Śląska. Obszary dużego dystansu cywilizacyjnego to przede wszystkim tereny Sudetów i Polesia, które zasiedliła ludność z nizin nieposiadająca umiejętności gospodarowania w warunkach górskich, co w konsekwencji spowodowało niekorzystne zmiany w krajobrazie wiejskim. Okres wprowadzania gospodarki rynkowej skutkowało upadkiem wielu gospodarstw rolnych i zakładów przemysłowych, co doprowadziło do drastycznego zubożenia mieszkańców dolnośląskich wsi. Dopiero w okresie bezpośrednio przed integracją i po integracji z Unią Europejską zauważa się zwiększoną aktywność gospodarczą mieszkańców miast, przejawiającą się posiadaniem domów letniskowych na wsiach, zwłaszcza zlokalizowanych na terenach atrakcyjnych przyrodniczo i turystycznie. Od początku lat 90. XX wieku wzrosło także zainteresowanie turystyką wiejską. Wsie dolnośląskie są coraz liczniej odwiedzane przez turystów z kraju i zza granicy. Nowi, „weekendowi” mieszkańcy terenów wiejskich, a także turyści przywożą ze sobą nowe wzorce zachowań i oczekiwań co do warunków życia. Interesujące jest, czy społeczności i władze lokalne dostrzegły, że po tylu latach zaniedbań niezbędna jest rzeczywista odnowa dolnośląskich wsi z zachowaniem i ochroną tego dziedzictwa, którego elementy pozostały z wieków poprzednich, i czy mieszkańcy terenów wiejskich chcą podejmować działania na rzecz dobra wspólnego.

W okresie przedakcesyjnym wiele gmin wiejskich Dolnego Śląska zrealizowało szereg inwestycji w ramach programu SAPARD. Były to najczęściej przedsięwzięcia związane z rozbudową infrastruktury technicznej, dotyczące zaopatrzenia w wodę, odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych, gospodarowania odpadami stałymi, budowy dróg gminnych i powiatowych oraz zaopatrzenia w energię elektryczną.

Analiza zmian w poziomie wyposażenia w infrastrukturę techniczną w latach 2004-2006 na Dolnym Śląsku przeprowadzona przez Irenę Kropsz [2004] wykazuje wyraźną poprawę stanu dróg oraz linii wodociagowych i kanalizacyjnych, ze znacznym jednak zróżnicowaniem w poszczególnych gminach i powiatach Dolnego Śląska. Zadowalający poziom wyposażenia w urządzenia i obiekty infrastruktury technicznej jest podstawowym elementem umożliwiającym choćby pobieżną ocenę poziomu warunków życia na wsi, a także skutecznym sposobem przyciągania inwestorów i turystów, jest zatem swoistą bazą do dalszych przemian ukierunkowanych na uatrakcyjnienie terenów wiejskich jako miejsca życia, pracy i wypoczynku.

Podejmowanie działań z zakresu odnowy wsi wymaga współdziałania mieszkańców, władz lokalnych i innych instytucji, ale przede wszystkim silnego zaangażowania konkretnych ludzi identyfikujących się z miejscem zamieszkania, zgodnie z trzema podstawowymi zasadami respektowanymi przez europejskich animatorów ruchu odnowy wsi: związku ludzi ze środowiskiem, zintegrowaniem działalności, konsultacją i zaangażowaniem [Kaleta 1992]. Można zatem postawić pytanie, czy kolejne pokolenie Dolnoślązaków na tyle mocno utożsamia się z tym regionem, że chce podejmować współpracę na rzecz rozwoju lokalnego, w odróżnieniu od ich przybyłych przed laty dziadków i rodziców, którym zawsze towarzyszyło poczucie odmierności i tymczasowości. Czy gdy pojawiła się realna szansa podejmowania działań na rzecz odnowy dolnośląskich wsi, ich mieszkańcy je podjęli [Golinowska, Kutkowska 2009]?

Aktywność mieszkańców wsi oceniana jest różnie przez badaczy i publicystów oraz samych mieszkańców. Według Ryszarda Kamińskiego [2008] w Polsce zarejestrowanych było w zależności od sposobu kwalifikacji podmiotów od 50 do 100 tys. organizacji pozarządowych. Dopiero od 2007 r. po raz pierwszy Stowarzyszenie Klon/Jawor przygotowało odrębną informację na temat działań wiejskich organizacji pozarządowych. Z inicjatywy tej wynika, że na obszarach wiejskich zarejestrowanych było 11 170 organizacji pozarządo-

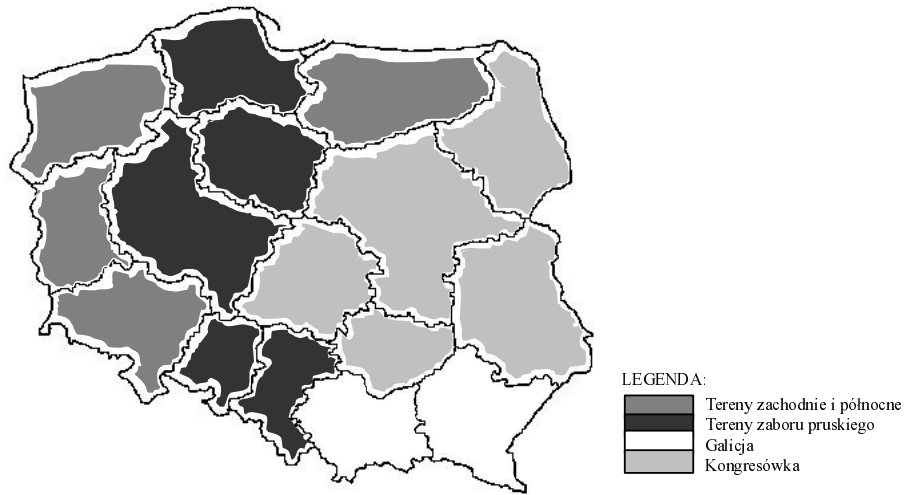
wych (19% wszystkich zarejestrowanych organizacji). Na wsiach funkcjonuje wiele podmiotów, które nie mieszczą się w ramach organizacji pozarządowych. Bardzo aktywnie działają ochotnicze straże pożarne, których jest ponad 18 tys. (działają one głównie jako stowarzyszenia). Prężnie działają koła gospodyń wiejskich, które w okresie urynkwienia nie dopełniły formalnej rejestracji w sądzie. Koła gospodyń nie mieszczą się w oficjalnych rejestrach, a działają, m.in. organizują wiejskie uroczystości. Barbara Fedyszak-Radziejowska [2006, s. 92-141] dostrzega, że społeczność wiejska wykazuje się większą aktywnością niż mieszkańcy innych grup społecznych.

Rysunek 1. Liczba stowarzyszeń i fundacji w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (z wyłączeniem gmin miejskich)
Źródło: [Kamiński 2008].

Zróżnicowanie terytorialne pod względem liczby funkcjonujących stowarzyszeń i fundacji przedstawiono na rys. 1. Dobrze określającym wskaźnikiem jest liczba organizacji na 10 tys. mieszkańców. Wskaźnik ten w miarę dobrze charakteryzuje aktywność. Na ziemiach północno-zachodnich jest on najwyższy, a najniższy w Kongresówce. Burzliwe losy historii poszczególnych regionów wpłynęły na aktywność obywatelską i na gotowość do współpracy (rys. 2.). Organizacje pozarządowe powstające po 1989 r. tworzone są głównie tam, gdzie brakuje pewnej ciągłości historycznej tradycyjnych organizacji. Do najpopularniejszych obszarów działalności wiejskich stowarzyszeń i fundacji należą: edukacja, usługi socjalne, pomoc społeczna i ochrona zdrowia. Kluczowe pola aktywności mieszkańców obszarów wiejskich według Kamińskiego [2008] to:

- sport, rekreacja, turystyka 40,0%,
- kultura i sztuka 12,8%,
- edukacja i wychowanie 10,3%,
- usługi socjalne i pomoc społeczna 9,8%,
- ochrona zdrowia 8,0%.

Rysunek 2. Specyfika kapitału społecznego w regionie
Źródło: [Kamiński 2003].

Tereny zachodnie i północne	Tereny zaboru pruskiego	Kongresówka	Galicja
Mały kapitał społeczny	Unikalny kapitał ludzki	Duży kapitał ludzki	Duży kapitał społeczny
Nikt nie animuje aktywności społecznej	Przynależność do organizacji pozarządowych	Aktywność społeczna	Lokalna aktywność wyborcza
Ujemne saldo migracji	Inwestycje w rolnictwie	Aktywność wyborcza ogólnokrajowa	Trwale i dietne rodziny
Bezrobocie rejestrowe	Bezrobocie rejestrowe	Animatorem aktywności społecznej parafie	Zatrudnienie w rolnictwie
Długotrwałe bezrobocie		Zasiedziałość	Władze lokalne animatorem aktywności społecznej
Przestępstwa przeciwko mieniu		Praktyki religijne	Praktyki religijne
		Niskie przestępstwa	

CEL, ZAKRES, METODYKA ORAZ MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

Celem opracowania jest ocena aktywności mieszkańców górskich obszarów wiejskich Dolnego Śląska dokonywana przy realizacji działania *Odnowa wsi oraz zachowania i ochrona dziedzictwa kulturowego* w ramach SPO *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich* w latach 2004-2006.

Materiały źródłowe do badań pochodzą ze źródeł wtórnych takich jak:

- działanie *Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego* – aktywność inwestycyjna gmin w województwach [Odnowa wsi ... 2008],
- *Odnowa wsi na Dolnym Śląsku* raport Urzędu Marszałkowskiego woj. dolnośląskiego 2007r.

Materiały pierwotne opracowano za pomocą analizy porównawczej i poziomej. Analiza dotyczyła ogólnej kwoty dofinansowania, liczby wniosków, rozdysponowania wniosków według poszczególnych kryteriów o dofinansowania unijne w powiatach Dolnego Śląska.

WYNIKI BADAŃ

W ramach SPO *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006* zostało uruchomione działanie *Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego*. Na Dolnym Śląsku na realizację tego działania złożono 176 wniosków, a przyznano do realizacji 76 beneficjentom kwotę 33 187 766 zł. Bardzo aktywnie starały się o środki na to działanie następujące powiaty górskie: kłodzki i kamiennogórski (tab. 1.). Powiaty położone w Sudetach zgłosiły 14,2% ogólnej liczby wniosków, a przyznano do realizacji 23,7% tych wniosków. Największy udział dofinansowania otrzymały powiaty: kłodzki i kamiennogórski, a z powiatów nizinnych: świdnicki i legnicki.

W województwie dolnośląskim proces wdrażania działań odnowy wsi rozpoczął się naborem wniosków o dofinansowanie inwestycji w terminie od 1 czerwca do 15 lipca 2005 r. Udział złożonych wniosków z Dolnego Śląska w skali kraju wynosił 6,5%. Podpisano 76 umów o dofinansowanie, a 44 projekty zostały całkowicie zrealizowane. Dofinansowanie to uzyskały 64 gminy (38% ogólnej liczby gmin woj. dolnośląskiego, w tym 38 gmin wiejskich i 26 gmin wiejsko-miejskich). Najbardziej zaangażowanymi w te projekty były samorzady powiatu kłodzkiego i kamiennogórskiego.

Tabela 1. Realizacja działania *Odnowa wsi ...* w ramach SPO w latach 2004-2006

Powiat	Liczba projektów		Odsetek wykorzystania (Dolny Śląsk = 100%)
	zgłoszone	dofinansowane	
Kłodzki	12	7	7,1
Kamiennogórski	5	4	6,3
Jeleniogórski	1	1	1,73
Wałbrzyski	3	2	1,36
Lwówecki	4	4	5,48
Powiaty górskie	25	18	21,97
Dolny Śląsk	176	76	100

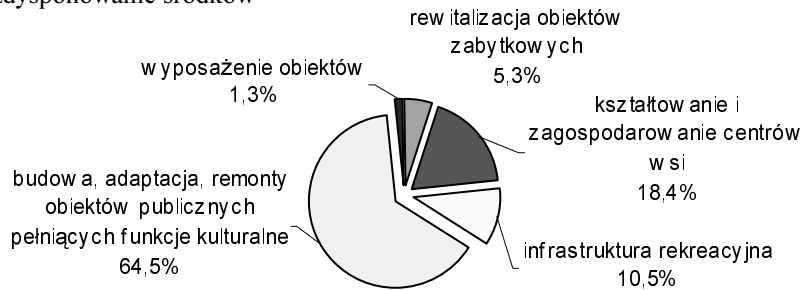
Źródło: obliczenia własne.

Projekty, na które otrzymano dofinansowanie dotyczyły budowy w 64,5% (adaptacji obiektów publicznych – świetlice, domy kultury), 18,4% kształtowania i zagospodarowania centrów wsi, 10,5% infrastruktury, 5,3% rewitalizacji obiektów zabytkowych i pozostałe 1,3% na zakup sprzętu. Struktura rozdysponowania kwot dopłat i liczby przyznanych wniosków kształtowała się podobnie (rys. 3.).

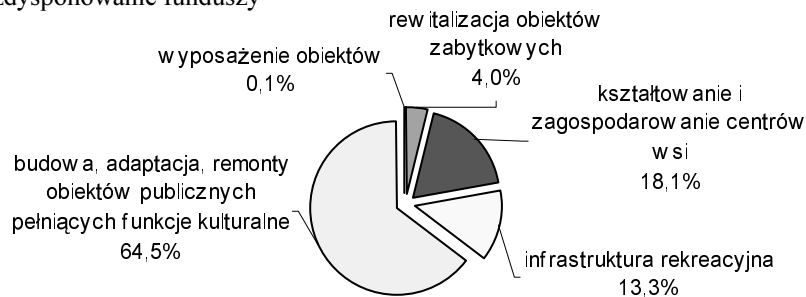
Przyznane dofinansowania na Dolnym Śląsku w 60% przeznaczano na budowę świetlic, w 20% na rewitalizację zabytków, w 13% na infrastrukturę rekreacyjną oraz w 7% na drogi. W powiatach górskich Sudetów rozdysponowanie dofinansowania było bardzo zróżnicowane i odbiegające od średniej dla województwa dolnośląskiego. Najwięcej kwot przyznano na rewitalizację starych obiektów i budowę, adaptację, remonty obiektów publicznych pełniących funkcje kulturalne oraz infrastrukturę rekreacyjną.

Dzięki inicjatywie lokalnych władz wyremontowano i zmodernizowano 53 obiekty takie jak: świetlice, domy ludowe, biblioteki. Obiekty te będą służyć zaspokojeniu potrzeb społecznych i kulturalnych lokalnej społeczności oraz rozwojowi tożsamości społeczności wiejskiej, a także zachowaniu ich dziedzictwa kulturowego. Obiekty te wpłyną na zwiększenie aktywności kulturalno-edukacyjnej oraz będą stanowiły atrakcyjne miejsce spotkań mieszkańców i alternatywnego spędzenia wolnego czasu z możliwością bezpłatnego dostępu do internetu, czasopism i księgozbiorów. Wyremontowane obiekty publiczne podniosą walory

A) rozdysponowanie środków

B) rozdysponowanie funduszy

Rysunek 3. Struktura rozdysponowania wniosków i funduszy w ramach Odnowy wsi oraz zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego” na Dolnym Śląsku w latach 2004-2006
Źródło: opracowanie własne.

architektury wsi górskich i rozszerzą ofertę turystyczną. Zmodernizowane boiska sportowe zachęcać będą do większej aktywności sportowo-rekreacyjnej mieszkańców wsi, a także turystów i gości. Powstanie nowych obiektów sportowych i placów zabaw przyczyni się w istotnym stopniu do poprawy bezpieczeństwa dzieci i młodzieży. Obiekty te staną się ważnym miejscem gromadzenia się lokalnej społeczności i spędzania wolnego czasu, zarówno dorosłych, jak i dzieci oraz młodzieży. Podniosą one standard życia na wsi oraz przyczynią się do ograniczenia wciąż jeszcze widocznego dystansu pomiędzy możliwościami rozwoju młodzieży wiejskiej i miejskiej.

Przykładem aktywności społecznej ludności wiejskiej jest projekt *Wszystkie nasze wiejskie sprawy*, powstały we wsi Włodowice w powiecie kłodzkim, który świadczy o potrzebie odnowy wsi przez kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni wiejskiej i rewitalizację terenów zieleni.

Przyszłość odnowy wsi została wpisana do działania III osi priorytetowej *Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich* w PROW 2007-2013. Województwo dolnośląskie może uzyskać na ten cel 25 mln euro. Możliwości wsparcia projektów odnowy wsi istnieją także w działaniach osi IV *Leader* w ramach dofinansowania *Lokalne Grupy Działania* (LGD), realizujących małe projekty o kosztach całkowitych do 100 tys. zł i maksymalnym dofinansowaniu do 25 tys. zł. Pozytywnie ocenia to Kamiński [2008], stwierdzając, że umożliwienie realizacji programu odnowy wsi przez organizacje pozarządowe i zaangażowanie lokalnych grup działania spowoduje większą oddolną aktywność w procesach odnowy wsi.

W lutym 2008 r. Zarząd Województwa Dolnośląskiego przeznaczył dodatkowo 3 mln zł na realizację przedsięwzięć na obszarach wiejskich w ramach konkursu tzw. małej odnowy wsi. Jest to konkurs związany właśnie z realizacją „małych projektów” o wysokości pomocy finansowej do 25 tys. zł. Podobnie jak w przypadku działania *Odnowy wsi* w ramach PROW, celem tego konkursu jest aktywizacja mieszkańców terenów wiejskich na rzecz poprawy jakości życia oraz podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej wsi dolnośląskich. Beneficjentami grantów są gminy wiejskie oraz gminy miejsko-wiejskie z wyłączeniem miast. Mogą to być przedsięwzięcia raczej niezbyt duże o łącznym koszcie do 150 tys. zł i o charakterze inwestycji związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, z rozwojem turystyki oraz z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi. Od 26 czerwca 2008 r. weszła w życie uchwała Sejmiku Województwa Dolnośląskiego w sprawie udzielania pomocy finansowej z budżetu województwa na zadania realizowane przez gminy w zakresie projektów złożonych w ramach konkursu *Mała odnowa wsi*. Na jej podstawie udzielono pomocy finansowej z budżetu województwa w kwocie nieco mniejszej, bo w wysokości ponad 2,2 mln zł.

Na konkurs złożono 129 projektów z 121 gmin dolnośląskich (90% ogółu gmin uprawnionych), przy czym 6 projektów otrzymało zerową punktację i zajmowały one ostatnie miejsca na liście rankingowej. Tylko 5 projektów uzyskało najwyższą możliwą punktację (5 pkt), a 73 wnioski oceniono na poziomie średnim (3-4 pkt). Zdecydowaną większość (82%) stanowiły projekty związane z realizacją celów społeczno-kulturalnych, czyli dotyczące remontów i modernizacji świetlic, bibliotek i domów kultury oraz zakupu ich wyposażenia. Trzy projekty umożliwiły zakup strojów ludowych. Są to projekty: *Zakup strojów ludowych dla Kapeli Kostomłocianie*, *Zakup strojów dla Zespołu Ludowego Niespodzianki w Tomaszowie Bolesławieckim dla kultywowania tradycji społeczności lokalnych* i *Zakup strojów ludowych dla Zespołu Folklorystycznego Cisowianeczki kultywującego tradycje społeczności lokalnej*.

Około 10% projektów związanych było z modernizacją bazy sportowo-rekreacyjnej, a 8% dotyczyło rozbudowy centrum wsi, przede wszystkim urządzenia ogródków jordanowskich i placów zabaw dla dzieci. Niewielkie projekty *Małej odnowy wsi* stanowią doskonałe uzupełnienie inwestycji realizowanych na Dolnym Śląsku w ramach PROW 2007-2013. Pozytywnym aspektem programu małych projektów jest także to, że nawet w przypadku projektów odrzuconych z powodu niskiej punktacji czy błędów formalnych, ich autorzy po pierwsze podjęli decyzję o podjęciu działań na rzecz odnowy wsi, a po drugie zyskali doświadczenie związane z procedurą składania wniosków o wsparcie finansowe inwestycji realizowanych na obszarach wiejskich.

Bardzo istotnym elementem rozwoju wsi jest uznawanie kapitału społecznego. Szczególnym przypadkiem oddolnego zaangażowania społeczności wiejskiej stały się programy *Leader*. Takie inicjatywy jak program *Leader* są katalizatorem działań innowacyjnych, wyzwalają energię i kreatywność. Inspirację sta-

Tabela 2. Struktura wykorzystania kwot dofinansowania z działania *Odnowa wsi i zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego* na Dolnym Śląsku w latach 2004-2006

Powiat	Świetlice	Obiekty sportowe	Rewitalizacja i odnowa zabytków	Drogi
Kłodzki	18,4	17,6	47,3	6,7
Kamiennogórski	50,8	29	20,2	-
Jeleniogórski	-	100	-	-
Wałbrzyski	84	-	-	15,6
Lwówecki	-	-	100	-
Powiaty górskie	30,6	29,3	33,5	6,6
Dolny Śląsk	60	13	20	7

Źródło: obliczenia własne.

nowią zasoby środowiska naturalnego oraz lokalne osobowości i tradycje. Programowi, który pojawił się na początku lat 90. pod nazwą *Leader* przyświecały dwa podstawowe cele: aktywizacja społeczności lokalnych oraz kreowanie współpracy pomiędzy różnymi aktorami lokalnych społeczności. Jak stwierdzają Katarzyna Hanke i Elżbieta Pstryk-Piotrowska [2006, s. 78-79] budowa kapitału społecznego, uważanego za podstawę społeczeństwa obywatelskiego, ma przyczynić się do szeroko rozumianego rozwoju europejskich obszarów wiejskich. W programie *Leader* tej formie kapitału przypisuje się duże znaczenie. Mimo realizacji kolejnych części inicjatywy, podstawowe jej cele oraz zasady nie uległy zmianie. *Leader* służy wsparciu działań na rzecz rozwoju obszaru spójnego pod względem przyrodniczym, gospodarczym i kulturowym. Jego rozwój jest możliwy dzięki pomysłom społeczności, której przedstawiciele mogą zaangażować się w pracę LGD. Kamiński [2006] uznaje, że *Leader* to przede wszystkim nowy sposób działania polegający na zintegrowanym, oddolnym budowaniu inicjatyw i podejściu terytorialnym, czyli ściśle związanym z obszarem, na którym jest realizowany. Podejście typu *Leader* stosują w praktyce grupy partnerskie.

Grupy partnerskie, które działają na obszarze południowo-zachodniej Polski powstały z inicjatywy samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych. Partnerstwa o najdłuższym stażu to Partnerstwo Doliny Środkowej Odry i Partnerstwo dla Ziemi Kamiennogórskiej, powstałe w 2000 r. Niektóre grupy zostały zawiązane w latach 2004-2005, często jako wynik wcześniej podejmowanej współpracy różnych środowisk na rzecz rozwoju lokalnego. Bezpośredni wpływ na powstanie inicjatyw partnerskich miał pilotażowy program *Leader+* uruchomiony na przełomie lat 2004 i 2005. Na terenie województwa dolnośląskiego działa aktywnie 10 partnerstw. Są to: LGD Fundacja Partnerstwo Doliny Środkowej Odry, LGD Fundacja „Wrzosowa Kraina”, LGD Fundacja Doliny Baryczy, LGD Fundacja Partnerstwo Izerskiego Bogactwem Trójgraniczna, LGD Fundacja Dobra Widawa, LGD Stowarzyszenie Pogórza Kaczawskiego, LGD Ślężanie, LGD Partnerstwo Duchy Gór, LGD Kłodzka Wstęga Sudetów, LGD Fundacja na Rzecz Rozwoju Ziemi Kamiennogórskiej „Kwiat Lnu”.

Z tych dziesięciu partnerstw 40% działa w Sudetach. Najdłużej, bo od 2001 roku działa Grupa partnerska „Partnerstwo dla Ziemi Kamiennogórskiej”. W czerwcu 2004 r. grupa ta uzyskała dofinansowanie z Fundacji „Partnerstwo dla Środowiska” z Krakowa. Partnerstwo to skupia 20 jednostek reprezentujących organizacje pozarządowe (53%), sektor biznesu (26%) oraz samorząd terytorialny (21%). Obszar działania grupy obejmuje powiat kamiennogórski, w którym zamieszkuje około 49 tys. mieszkańców na powierzchni 396 km². Na całym terenie powiatu występują skupiska roślinności górskiej objęte prawną ochroną (oset górski, wilcze łyko, pełnik europejski, storczyki, goryczki, pierwiosnki, lilia złotogłowa). Znajduje się tu Rudawski Park Krajobrazowy, rezerwat geologiczno-krajobrazowy Kruczy Kamień koło Lubawki, rezerwat Głazy Krasnoludków. Osiągnięcia tej grupy są znaczące. Zrealizowano takie projekty jak:

- Szkoły dla ekorozwoju na Dolnym Śląsku,
- Podróżujemy szlakiem Cystersów,
- Szlak Inniarski,
- Jedziemy na Bukówkę,
- Jarmark tkaczy w Chełmku Śląskim,
- Kalendarz wydawany pod patronatem grupy partnerskiej.

LGD Kłodzka Wstęga Sudetów działa na terenie największego powiatu na Dolnym Śląsku. Swoim zasięgiem obejmuje 9 gmin (3 wiejskie i 6 wiejsko-miejskich). Obciążenie historyczne społeczności zamieszkującej obszary wiejskie powiatu kłodzkiego stało się

głównym czynnikiem wiążącym tę społeczność. W powiecie tym znajduje się Park Narodowy Gór Stołowych i dwa parki krajobrazowe: Śnieżnik i Gór Sowich. Region wiejski powiatu kłodzkiego został zakwalifikowany jako przemysłowo-turystyczno-rekreacyjny. Wysoko ocenia się walory środowiska przyrodniczego dla rozwoju turystyki, rekreacji i lecznictwa uzdrowiskowego. Grupa ta powstała w 2004 r. i deklarację partnerską podpisało 18 partnerstw, z czego 55,5% to samorząd terytorialny, 30% – organizacje pozarządowe oraz 5,5% Gminny Ośrodek Kultury w Odrzykowicach. Grupa ta przeprowadziła pilotażowy projekt pt. *Kłodzka wieś zaczynamy OD-NOWA*. Opracowano projekty i niektóre w ramach odnowy wsi są już realizowane.

Innym ciekawym przykładem odnowy wsi na Dolnym Śląsku jest koncepcja przywrócenia do życia przygranicznej wsi Wrzosówka położonej w gminie Lądek Zdrój w Kotlinie Kłodzkiej. Jak wskazują Irena Niedźwiecka-Filipiak i Jerzy Potyrała [2006 s. 118-126], *przez wiele powojennych lat duża liczba wsi na Ziemi Kłodzkiej zanikała przez swoją peryferyjność. Dzięki przemianom politycznym ostatnich lat powstała możliwość odtworzenia tych miejscowości i przywrócenia dawnej rangi lub nadania im nowych funkcji ożywiających okolice*. Te funkcje to przede wszystkim turystyka i rekreacja. Współpraca polsko-czeska w ramach Euroregionu Glacensis w zakresie turystyki dała nowe szanse wsi Wrzosówka i innym wioskom sudeckim. *Otrzymaliśmy w prezencie nienaruszone przez samowolę i nieodpowiedzialność budowniczych wspaniałe położone, otoczone górami miejsce. Teraz tylko od nas zależy do się z nim stanie* [Niedźwiecka-Filipiak, Potyrała 2006, s. 118-126].

PODSUMOWANIE

Wraz z przyjęciem polityki wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich pojawił się problem odnowy wsi. Wsie postrzegane nie tylko jako miejsce produkcji rolniczej, ale jako środowisko społeczne i kulturowe, miejsce życia i pracy ludności oraz tereny rekreacji mieszkańców miast, wymagają specjalnych programów przyczyniających się do ich rewitalizacji i rozwoju. Do tej pory przyjęto dwie podstawowe koncepcje odnowy wsi. Pierwsza bazująca na inicjatywie *Leader* promująca aktywność oddolną, zgodnie z założeniem, że lokalne społeczności wiedzą najlepiej, jakie przedsięwzięcia powinny być podejmowane dla poprawy warunków i jakości życia na wsi. Druga była związana ze współfinansowaniem inwestycji na obszarach wiejskich ze środków unijnych rozdysponowywanych przez samorządy wojewódzkie w ramach SPO, a obecnie PROW.

Lata 2004-2006 były dla władz samorządowych i społeczności lokalnych powiatów górskich Dolnego Śląska okresem pierwszych doświadczeń we wdrażaniu programów odnowy wsi. Programy te wzbudziły duże zainteresowanie władz gminnych, przede wszystkim ze względu na możliwości pozyskania środków finansowych na inwestycje. Wokół programów odnowy wsi rozwijać się również zaczęła aktywność mieszkańców tworzących w celu wspólnego działania: grupy partnerskie i Lokalne Grupy Działania. Ich dotychczasowe sukcesy są dobrym przykładem skutecznego działania na rzecz poprawy warunków życia na obszarach wiejskich i rozwoju kapitału społecznego wsi dolnośląskich.

LITERATURA

- Fedyszak-Radziejowska B. 2006: *Kapitał społeczny wsi w poszukiwaniu utraconego zaufania*. [w:] *Kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi ludzie – społeczność lokalna – edukacja*, IRWiR PAN, Warszawa, s. 92-141.
- Golinowska M., Kutkowska B. 2009: *Odnowa wsi i ochrona dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich województwa dolnośląskiego*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1, s. 146-166.
- Halamska M. (red.) 2008: *Wiejskie organizacje pozarządowe*, IRWiR PAN, Warszawa, s. 203.
- Hanke K., Pstryk-Piotrowska E. 2006: *Analiza SWOT wdrażanie pilotażowego programu LEADER + na podstawie badań w dwóch gminach*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 4, s. 78-79.
- Kaleta A. 1992: *Podstawowe założenia odnowy obszarów wiejskich Europy*, [w:] *Odnowa wsi – między mitem a nadzieją*, (red.) M. Wieruszewska, IRWiR PAN Warszawa s. 13-46.
- Kamiński R. 2006: *Konieczność stosowania metody LEADER w nowym funduszu wiejskim – szansa czy zagrożenie?* [w:] *Polska strategia w procesie kształtowania polityki Unii Europejskiej wobec obszarów wiejskich i rolnictwa*, Warszawa s. 147-148.
- Kamiński R. 2008: *Aktywność społeczności wiejskich. Lokalne inicjatywy organizacji pozarządowych*, IRWiR PAN Warszawa. s. 151.
- Kropsz I. 2004: *Infrastruktura obszarów wiejskich Dolnego Śląska jako czynnik pobudzania i rozwoju przedsiębiorczości*, „Wrocławski Biuletyn Gospodarczy”, nr 33, s. 47-53.
- Niedźwiecka-Filipiak I., Potyrała J. 2006: *Przywrócenie do życia przygranicznej wsi Wrzosówka*, Teza Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajoznawczych OL PAN, tom. II, s. 118-120.
- Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego – dokument*. 2008. MRiRW, Warszawa. [www.bip.minrol.gov.pl].
- Wilczyński R. 2007: *10 lat odnowy wsi w Polsce droga do celu. Odnowa wsi – materiały dla liderów społeczności wiejskiej*, Urząd Marszałkowski woj. opolskiego, s. 10-14.
- Żukowski T. 2003: *Wybory samorządowe 2002 i referendum akcesyjne 2003 – perspektywa subregionów PKW*, Przestrzeń wyborcza Polski, Warszawa, s. 131-152.

Maria Golinowska

ACTIVITY OF INHABITANTS OF RURAL AREAS BASED ON AN EXAMPLE
OF REVIVAL OF RURAL AREAS AND CULTURAL HERITAGE

Summary

The programme „Revival of rural areas and cultural heritage” was initiated in Poland in Opolskie Voivodship by Ryszard Wilczyński. The aim of the present study was to present the actions taken for the revival of rural areas in mountain poviats of Lower Silesia Voivodship. The activity of inhabitants of mountain areas in order to apply and for and realise investment support within SOP (Sectoral Operational Programme) action „Revival of rural areas and protection of cultural heritage” in the years 2004-2006 was presented.

Adres do korespondencji:
dr hab. Maria Golinowska, prof. nadzw. UP
Instytut Nauk Ekonomicznych i Społecznych
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
pl. Grunwaldzki 24A
50-363 Wrocław
tel. (71) 320 17 81
e-mail: maria.golinowska@up.wroc.pl